

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Boodschap aan de wereld

J.H. Kuiper ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - J.H. Kuiper Boodschap aan de wereld	17
<i>Meditatief</i> - E. Brink Een heerlijk onderkomen	20
<i>Wandelen met God</i> - J.T. Oldenhuis 'Doe ons het hemelse betrachten'	21
<i>Achtergronden</i> - P. Houtman Erfzonde zien samen met anderen	24
<i>Lied van de week</i> - A. de Heer Liedboek 349 'O Vader, trek het lot U aan'	28
<i>Aan de Broederweg</i> - E.A. de Boer Het auteursrecht van de Schrift	30

Kerk grote afwezigheid op WMO-congres. De kop van een artikel in het *Reformatisch Dagblad* van 25 september 2009. In Amsterdam was een congres georganiseerd over de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Het was helemaal volgeboekt.

Veel organisaties praatten met onder andere staatssecretaris Bussemaker over de WMO. Zij zag een rol weggelegd voor de kerken. Ze waren echter als gesprekspartner niet aanwezig. Niet uitgenodigd? Niet gekomen? Dat vertelt het artikel niet. Ze krijgen wel een herkansing. Overigens zag zij religieuze gemeenschappen niet alleen als probleemoplossers, maar ook als veroorzakers van problemen: op het punt van tekortschietende integratie in de Nederlandse samenleving.

Wel uitvoering: geen strategie?

Aan de ene kant is de opmerking van de staatssecretaris typerend voor een nieuwe ontwikkeling, waarbij van overheidswege minder angstvallig omgegaan wordt met het idee kerken aan het woord te laten; op het symposium van het centrum voor samenlevingsvraagstukken werd deze nieuwe ontwikkeling beschreven door Dr. mr. Sophie van Bijsterveld, onder andere lid van de eerste kamer voor het CDA. Nu de overheid de kerken ziet staan, moeten de kerken ook nadenken over de rol die ze hebben binnen de samenleving. Aan de andere kant is de afwezig-

heid van de kerken symbolisch voor wat je wat cynisch zou kunnen aanduiden als: wel betrokken bij de uitvoering, niet bij het bedenken van een strategie. Maar hebben we de instrumenten wel om in te spelen op deze nieuwe rol? Speelt dat bijvoorbeeld een rol in de opdracht aan deputaten voor kerk en overheid, of generaal-diaconale deputaten? Kunnen die daar zelf een initiatief in nemen? Dit soort bijeenkomsten zijn niet zelden bepalend voor de agenda voor de komende tijd. Liggen hier kansen?

Leer jezelf kennen als instituut

Je hebt de overheid enerzijds en de onderdanen anderzijds. Daarnaast is er het brede terrein waar instituten een rol spelen. Instellingen die alleen al door hun bestaan een factor vormen die mede het gezicht van de maatschappij bepaalt. In het vorige artikel kwam de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid naar voren die in verband met de plaats van het geloof in het publieke domein wees op de veranderde plaats van kerken als instituut in onze samenleving. Voor historisch georiënteerde gereformeerden zit daar een instinkertje. Kerk als instituut, had Abraham Kuyper het daar niet over. Die onderscheidde de kerk als instituut, zeg maar de organisatie en de kerk als organisme: de plaats die christenen samen in deze maatschappij innemen. Na de vrijmaking kwam daar kritiek op en de kerk als organisme werd maar als mal bedenksel gezien. In plaats daarvan kwam nadruk op het ambt van alle gelovigen die instructie en motivatie ontvangen vanuit de kerk. De vrijgemaakte zuil ontstond. Die wees naar het instituut. Dat is ook wel eens heel pregnant onder woorden gebracht: er is een gereformeerde politieke partij om de wereld te laten zien dat er een kerk is. Er waren ook andere gedachten over, die meer recht deden aan de eigen aard van de politieke discussie. Het had ook als gevolg dat het werkterrein van de kerk versmalde. Bekend zijn de discussies op de kerkenraad over de agenda, die volgens de kerkorde alleen kerkelijke zaken mocht laten zien. Maar als kerkelijke zaken vooral die zijn die over de organisatie van het kerkelijk leven gaan, zie je je plaats in de samenleving heel smal. Vooral als dan ook nog de prediking maar niet concreet wil worden. Je zoekt jouw kleine hoekje op, maar of je daar bent als kaarsjes brandend in de nacht... Het ging vooral om het proces, niet om de inhoud.

als kerkelijke zaken vooral die zijn die over de organisatie van het kerkelijk leven gaan, zie je je plaats in de samenleving heel smal

De opmerking van de WRR prikkelt om je eigen plek binnen de Nederlandse samenleving te zien. Lokaal geldt dat. Op de ene plek ben je misschien een verdwijnende minderheid, maar elders een substantieel deel van de bevolking van stad of dorp. Landelijk gezien toch altijd een dikke honderdduizend. Alleen nog maar vrijgemaakten. Ga na wat je rol kan zijn binnen deze samenleving. In ieder geval wat *Liedboek* 476 zo onder woorden brengt, met herinnering aan de functie van David voor hij echt koning werd: schuilplaats in de wildernis.

Het veranderende van de rol van de kerk als instituut zit hierin dat de kerk niet langer de steunpilaar van de inmiddels steeds meer geseculariseerde staat is. Zo zit de samenleving niet meer in elkaar. Misschien moeilijk voor wie diep in zijn hart het ideaal van de staatskerk koestert, al dan niet vaderlands, maar in de praktijk misschien wel een plek die veel meer mogelijkheden geeft.

Instituut met een brede blik

Even terug naar de invalshoek: is de kerk in deze tijd nog net goed genoeg om de brokken van de samenleving op te ruimen? Denk aan de staatssecretaris die erop wees dat religie ook verantwoordelijk is voor veel ellende. Denk aan de moeite die kerken hier en daar moeten doen om hun hulp aan mensen in nood erkend te krijgen. De eerste reactie mag dan zijn: grijp de kansen die je krijgt om concreet aan het werk te gaan in je eigen omgeving. Stel dat de plaatselijke overheid het wel handig vindt, wat dan nog? Je mag laten zien wat christen-zijn in de praktijk betekent en dat heeft, zoals iemand op het symposium opmerkte, misschien geen missionaire intentie, maar wel zo'n dimensie. Er ligt geen soep zeep-ziel-methode achter, zoals de aanpak van de begintijd van het Leger des heils wel is getypeerd. Mensen zien wel wat het evangelie te weeg brengt.

Tegelijk ligt daar een valkuil. Als de plaats van de kerk in de samenleving het opruimen van de brokken betekent, veroorzaakt door de autonome ontwikkelingen elders, blijft die plaats beperkt. Dan zie je aan de ene kant de economie die gewoon doordraait alsof er helemaal geen crisis is. Onlangs was er op de BBC een uitzending over de monetaire crisis in de wereld en de oorzaken daarvan. Daar kwam ook Alan Greenspan aan het woord, jarenlang een centrale figuur in de financiële wereld van de Verenigde Staten. Op de vraag waarom hij niet eerder gewaarschuwd had, zei hij dat hij vertrouwde op een ethisch zelfreinerend vermogen van de financiële wereld. Daar werd wat meewarig-cynisch op gereageerd. Het hoorde ook bij zijn teleurstelling dat hij, oud geworden, moest constateren dat dit afwezig was. Naar aanleiding van de laatste plannen van het kabinet voor de aanpak van de crisis in Nederland is er ook op gewezen dat de gevolgen van de klimaatverandering er niet meer in voorkomen. Die staan weer op de achtergrond. Niet in de koelkast, maar in de oven. Dit kan het beeld bevestigen dat de economie nu eenmaal de economie is met zijn eigen wetten en dat je daar niet teveel principes tegen aan moet gooien. Dat kwam ook naar voren in een onderzoek onder jonge managers, die allemaal een zeer geringe belangstelling toonden voor bedrijfsethiek. Natuurlijk hanteert iedereen de bekende trits people, planet, profit, maar beslissend blijkt het laatste te zijn.

De naam en de agenda van het centrum voor samenlevingsvraagstukken kan de indruk wekken dat de impact van christenen op deze maatschappij zich beperkt tot het opruimen van de brokken die anderen in hun bonusjacht gemaakt hebben. Vandaar mijn herinnering in het vorige artikel aan de architectonische kritiek van Abraham Kuyper op de samenleving. Zie voor een inhoudelijke uitwerking bijvoorbeeld zijn toelichting op de beginselen van de toenmalige Antirevolutionaire partij in 'Ons Program'.

Nu hoort het typisch bij zijn tijd om een soort blauwdruk van het veranderingsproces naar een betere samenleving neer te zetten en onze tijd spreekt dan al snel over te grote woorden. Toch is die brede blik volgens mij nodig om je plek in te nemen. Eenmaal bewust van je rol als instituut binnen deze samenleving (nog eens: dat is niet het instituut van Kuiper, de organisatie van de kerk, die is naar binnen gericht) vraagt dat om een visie op de samenleving en op wat er daarin niet goed gaat.

De agenda van de prediking

De hele raad van God moet naar voren gebracht worden. Dat hebben we met elkaar afgesproken. Daarop wordt gelet, onder andere bij kerkvisitatie. Die gaat over onze plek in de schepping van God. Verlossing door Christus houdt toch in dat we de Vader weer gaan dienen in ons dagelijks bestaan? De brief aan de Kolossenzen zegt daar prachtige dingen over. In het lied over Christus die bezig is alle dingen weer met zich te verzoenen, vanuit de vrede door het bloed van zijn kruis. (Hoofdstuk 1) En in de concrete aanwijzingen die Paulus aan het einde van zijn brief geeft, waarin hij aanspoort om alles 'in Christus' te doen. Dat maakt het onmogelijk om als christen tevreden te zijn met een klein overgeschoten hoekje in deze samenleving. Vooral ook omdat dit zou betekenen voor velen dat het grootste gedeelte van de werkdag alleen de autonome wetten van bijvoorbeeld de economie zouden gelden.

dat is nog eens bekering, als die in je dagelijkse praktijk zichtbaar wordt

Voor een predikant houdt dat volgens mij niet in dat hij over van alles en nog wat in de prediking zijn mening zou moeten geven. En ook niet dat je zou kunnen zeggen: nu heb ik een paar keer over dit of dat onderwerp gepreikt, nu kan het wel weer even. Het gaat er wel om dat een van de snaren die je voortdurend aanraakt die van de verbondenheid met Gods wereld is. Hierboven ging het erom dat je je als kerk bewust bent van de plek die je als instituut in deze wereld hebt. Dat vraagt er ook om dat je je als christen bewust bent van je plek in je eigen omgeving. Je hebt boodschap aan de wereld. Je identiteit maakt verschil.

Ik denk dat hier de voornaamste mogelijkheid voor de kerk ligt om invloed uit te oefenen op de strategie: laat de betrokkenheid bij deze wereld hoog op de agenda van de prediking staan.

Gemeenteopbouw

Gemeenteopbouw vinden we heel belangrijk. Bewust werken aan de opbouw van de gemeente. Veel dingen komen daarbij aan de orde. Vaak gaat het om intern-kerkelijke zaken. Hoe werkt een kleine groep, gemeente en ambt,

en dergelijke. Je zou eens kunnen denken aan een activiteit over christen-zijn in deze wereld. Wie zijn plek in deze wereld inneemt - en heel velen doen dat, in hun dagelijkse bezigheden, heeft vaak zijn eigen aanpak gevonden. Hoe ben je zoutend zout tussen al die andere mensen in. Hoe kun je weerklank vinden voor jouw christelijke levensovertuiging in de strategie van je instelling, overheid of anders.

dat heeft misschien geen missionary intentie, maar wel zo'n dimensie

Daar zijn uiteraard ook organisaties voor. Maar het hoort op de agenda van de christelijke gemeente zelf. Dat is nog eens bekering, als die in je dagelijkse praktijk zichtbaar wordt. Kun je de in het vorige artikel genoemde atheïstische denkwijze doorbreken? Dan heb je kans dat je op sommige punten niet alleen maar brokken opruimt, maar het probleem echt aanpakt. Daar kun je elkaar binnen de christelijke gemeente mee helpen. Probeer, naast de netwerken die er zijn en die zich speciaal richten op dezelfde problematiek, daar eens plaatselijk mee aan de gang te gaan. Stimuleer dat als kerkenraad

Het kleine hoekje

We zijn terug gekomen van grote woorden. Dat zit in de cultuur van deze tijd. Dat zit ook in de teleurstelling dat al die prachtige blauwdrukken niet bleken te werken. Natuurlijk wisten we dat wel. Wij brengen het paradijs niet terug. Daar is meer voor nodig. Dit besef maakt dat het niet moeilijk is bescheiden te blijven. Het gaat er allereerst om dat we de tweespalt in onszelf overwinnen en onze identiteit meenemen de wereld in. Het gaat er daarbij ook om dat het soms mogelijk is door onze inzet de dingen net iets anders onder woorden te brengen, waardoor er ruimte komt onder andere voor diaconale initiatieven. Het gaat om het besef dat we doen wat nodig is om te doen, op onze eigen plek, wel met uitzicht op het paradijs dat Christus brengt. Burgers van Gods rijk mogen nu al, in bezet gebied, leven naar de instellingen van dat rijk. Neem de bonus cultuur. In de stuiptrekkingen ervan wordt gewezen op de gemaakte afspraken die het nog net rechtvaardigen voor dit jaar. Wat een kans om dan iets te kunnen zeggen of te laten zien over gerechtigheid vanuit de Bijbel. Je ontkent de wetten van de economie niet, maar zet ze in een ander licht. Dat geldt voor heel veel zaken. Bescheidenheid verhindert niet om een grootse visie te hebben. Juist in een netwerksamenleving als de onze kan dat heel effectief zijn.

Ds. Jan Kuiper is productontwikkelaar bij het Steunpunt Gemeenteopbouw en werkzaam bij het team Leefomgevingskwaliteit in de provincie Drenthe.

Een heerlijk onderkomen

Exodus 40:34-38

Mozes kon de ontmoetingstent niet meer binnengaan,
want de wolk rustte daarop en de majesteit van de HEER
vulde de tabernakel.

E. Brink ■

Gods heerlijkheid is zijn heerlijke uitstraling. Zijn imponerende verschijning. Zijn indrukwekkende glans, in al zijn luister. Verblindend mooi. Het is in één woord zijn glorie/a! Hij is de bron van alle glorie. Hij is de Schepper, alles wat schitterend is, komt uit Hem voort. Hij heeft zoveel uitstraling, dat mensen erdoor verblind raken. We kunnen de aanblik van zoveel glorie niet verdragen. Zijn heerlijke uitstraling is krachtiger dan het zonlicht.

Dat heeft Mozes ondervonden. Hij vroeg: 'Heer, ik ga al zo lang en intiem met U om, ik spreek van nabij met U.' Het straalde van zijn gezicht af, als hij onder de mensen kwam. Doe mij alstublieft uw heerlijkheid zien! Maar hij mocht alleen een glimp van Hem opvangen, in het voorbijgaan, en ook nog eens van achteren.

De heerlijkheid van God ging mee onderweg uit Egypte, naar het beloofde land. Maar die moest worden afgeschermd in de wolkkolom en de vuurkolom. Gods glorie was er, maar ging verborgen achter een zware nevelmassa. De bliksemende vuurkracht van zijn heerlijkheid temperde Hij achter een wolk. Hij moest als het ware dimmen.

Waar Gods heerlijkheid is, daar woont Hij! Hij past Zich zozeer aan dat Hij in een tent gaat wonen. Niet zomaar een tent, maar een ontmoetingstent, kunstig vervaardigd. Dat Hij Zich zo klein maakt, Hij de heerlijke God, aanwezig op zo'n minuscule plekje. Nota bene een tent! Hoe is het mogelijk dat de grote God zijn tent opslaat onder de mensen.

Toen de ontmoetingstent werd ingewijd, vulde de heerlijkheid van God de tabernakel. Het kwam niet tot een echte ontmoeting. Gods heerlijkheid was te veel, zelfs voor Mozes. Hij kon de tent niet binnengaan! God komt dichtbij, met zijn heerlijke uitstraling. Onvoorstelbaar dat Hij zo dichtbij kan komen en het bij mensen uithoudt. Zijn heerlijkheid moet wel constant worden afgeschermd door het voorhangsel.

Die grote en heerlijke God komt dichtbij. Hij is uit op verbondenheid. Hij zoekt gemeenschap. Hij wil met mensen omgaan. Hij wil bij ze wonen en ze met zijn glans verlichten. Geen zelfverheerlijking, maar Zich verheerlijken door mensen in het licht van zijn heerlijke aandacht te plaatsen. Hij kon alleen zo dichtbij komen omdat er bloed vloeyde. Zijn bloed maakt alles goed, neemt alles weg wat zich niet met zijn heerlijkheid verdraagt. Hij wast alles wit, en doet baden in het licht.

U komt ons Heer, in Christus tegemoet
U geeft ons Heer verlossing door zijn bloed
U roept ons mensen in uw heerlijkheid
Wat zijn wij mensen dat U aan ons denkt
En ons uw heerlijkheid en luister schenkt?

Ds. Egbert Brink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen.

‘Doe ons het hemelse betrachten’

Voor wie zijn deze woorden nog bekend? Ze kwamen voor in een gebed dat vele oudere lezers in hun kindertijd nog wel zullen hebben horen bidden aan het begin van de maaltijd:

J.T. Oldenhuis ■

*O Vader die al 't leven voedt,
Kroon onze tafel met Uw zegen;
En spijs en drink ons met dit goed,
Van Uwe milde hand verkregen!
Leer ons voor overdaad ons wachten;
Dat w'ons gedragen als 't behoort;
Doe ons het hemelse betrachten;
Sterk onze zielen door Uw Woord.*

Het hele vers behoorde zelfs als de ‘Bedezing voor het eten’ tot de ‘Eenige Gezangen’ die in 1773 achter de psalmberijming in het officiële kerkboek van de Gereformeerde Kerken waren opgenomen. Het heeft daarin tot 1933 zijn plaats gehouden. En dus zal het toch ook wel eens gezongen zijn in een kerkdienst. Zeker is het vele malen gebruikt aan vele tafels. En de kindertjes zullen hun eigen vulling gegeven hebben aan die vreemd klinkende woorden die spraken van het ‘hemelse’, dat in elk geval ver weg lag. En van het ‘betrachten’ zullen ze ook wel niet meer begrepen hebben dan dat het wonderlijk was en waarschijnlijk mooi. ‘Het hemelse betrachten’, hoe doe je dat? Doen we het nog?

Typisch Calvinistisch?

Het gebed is in de *Glossy* die ter gelegenheid van het Calvinjaar 2009 uitgegeven is¹, opgenomen als een voorbeeld van het typisch calvinistische kenmerk om zich vooral voor overdaad te wachten en het voedsel voor de ziel belangrijker te vinden dan lekker eten. Het bijzondere in de *Glossy* is dan wel, dat dit gebed geciteerd werd door Janny de Moor die 21 kookboeken op haar naam heeft staan en volgens het colofon een eigen bedrijf runt voor Culinaire Producties.² Nu ja, ze gaf ook door dat Calvinijn toch ook geschreven heeft dat het voedsel door God niet alleen geschapen is vanwege de noodzaak, maar ook om ons mensen plezier en vreugde te bereiden. En dat is uiter-

aard een mooi citaat voor een kookboekenschrijfster. Ik zou er nog wel wat aan kunnen toevoegen ook, want Calvinijn heeft nog wel meer in die trant geschreven: Kleren zijn er ook voor de sier. En kleuren en geuren zijn geschapen om er van te genieten. En de wijn is gegeven om het hart te verheugen. En letterlijk: ‘Weg met die onmenselijke filosofie, die slechts het noodzakelijke gebruik van het geschapene toestaat en op die manier de mens boosaardig berooft van het geoorloofde gebruik der Goddelijke weldadigheid en zich niet kan handhaven zonder de mens van al zijn zintuigen te beroven en hem tot een blok hout te maken’³. Maar ook al eindigde dat artikelje in de *Glossy* met een recept, de titel was: ‘Leer ons voor overdaad ons wachten’. En dat is nu eenmaal het beeld dat ‘men’ van Calvinijn heeft: de man die de soberheid preekte en de matigheid als hoogste deugd aanpreef, en bij alle vormen van genot en genieting de belerende magere vinger opstak om te waarschuwen tegen te veel en te lekker en te mooi: de overdaad!

De echte Calvinijn: de ene kant

En toen heb ik dat citaat van Janny de Moor maar eens opgezocht bij Calvinijn zelf, in zijn verband. Het is een bijzondere ervaring geworden. Want wie dat doet, komt in aanraking met iets heel bijzonders, namelijk met dat wat Sizoo in zijn inmiddels haast ontoegankelijke vertaling van 1931⁴ ‘de overdenking van het toekomstige leven’ heeft genoemd. *Institutie*, boek III, hoofdstuk 9, zes paragrafen, waarvan de eerste zin de moderne lezer direct al recht in het hart zal raken, omdat daarin alles wordt gezegd: bij alle verdrukkingen die ons kunnen overkomen, moeten wij ons ‘gewennen tot de verachting van het tegenwoordige leven en daardoor opgewekt worden tot de overdenking van het toekomstige’. En dan denk je: wat is

dit? Hoe ver gaat dat? En als je verder leest, komt er nog veel meer: Wij zitten vast aan de aarde. O ja, er is wel geen mens of hij wil meer zijn dan een dier en dus streeft ieder naar onsterfelijkheid, maar intussen wordt het geluk gezocht op aarde. Daar begint de afstomping: we worden zo getroffen door de macht en de rijkdommen van deze aarde, dat we niet verder meer kijken. De wereld van God valt achter de horizon weg. En nu stuurt God ons tegenslagen en ongelukken, steeds maar weer, om ons te herinneren aan de vergankelijkheid van dit bestaan. Dan leren we het wel af om alles op de kaart van de rijkdom te zetten. Het is een verrassende omkering van waarden en normen die wij doorgaans hanteren. Je schrikt, als je leest dat Calvijn schrijft dat God onvruchtbaarheid over de aarde brengt of branden of rampen of rovers of oproer of onrechtvaardige bejegeningen om de mens af te leren met al te grote begeerte te jagen naar vergankelijke en onbestendige rijkdommen. En wat is de reactie van de moderne lezer bij de zin: 'Opdat de mensen niet al te genoegelijk hun vermaak zouden hebben in de aangenaamheden van het huwelijk, maakt Hij dat zij door de boosheid van hun vrouwen gekweld worden, of Hij vernedert hen door slechte kinderen of treft hen door verlies van verwanten'. Er staat nog veel meer: de mens moet doordrongen worden van de ongewisheid van dit bestaan, de ziekten en de zorgen hebben daarin hun heel eigen functie, opdat de mens zal leren zijn ogen op te heffen naar de hemel. Het verlangen naar het eeuwige leven en de overdenking daarvan zullen pas echt ernstig worden, als we te voren vervuld worden van verachting voor het tegenwoordige leven. We moeten juist van de bekoorlijkheden van dit leven worden weggeroepen. We zeggen wel steeds, dat we weten dat het leven een damp is, maar we vergeten dat maar al te gauw en al te graag. Calvijn gaat zover, dat hij de juistheid erkent van al diegenen die meenden dat het het beste was niet geboren te worden en het naast-beste zo spoedig mogelijk te sterven. En ook niet zonder redenen handelden zij, die bij de geboorte der hunnen treurden en weenden, maar bij hun dood openlijk vreugde bedreven'. Is de wereld wel iets anders dan een graf? En is ons lichaam wel iets anders dan een kerker? En moeten wij niet verlost worden van de verrotting der aarde? Ja, dat zijn termen en begrippen die schokken en die meer dan genoeg zijn om de indruk te bevestigen, dat we te doen hebben met iemand die de verachting van dit leven leert.

Bevreesding

Het staat haaks op onze beleving. We zijn allemaal toch wel ergens een beetje gepakt door de gedachte van de maakbaarheid van dit leven en het recht op genot. We kunnen zoveel en we mogen nog meer en we willen het mooiste. De einden van deze aarde zijn binnen ons bereik

gekomen. De eeuwigheid? Die roept nauwelijks ons verlangen meer op. 'Eerder vervreemding, en vooral verveling', schrijft Bert de Leede' En dan die boven geciteerde uitspraken van Calvijn. Leede vraagt: Kan dit wel? Is dit wel de optiek van het Oude en Nieuwe Testament, waar toch duidelijk over een lang leven wordt gesproken als een zegen van God? Bij sommige uitspraken van Calvijn haakt hij af. En toch schrijft hij ook dat Calvijn een punt heeft. 'Het is geen onzin. Hij raakt de zenuwen van de mens van onze tijd. Hij raakt aan mechanismen achter verslaving aan geld en goederen, aan drijfveren achter schaamteloze zelfverrijking. De mens van de graaicultuur heeft iets onmenselijks, zegt Calvijn. Dan wordt een mens een dier. Een dier leeft alleen in het heden. Het onredelijke vee bekommert zich naar zijn aard niet om de eeuwige onsterfelijkheid. Dat maakt het verschil tussen mens en dier'.⁶

De echte Calvijn: de andere kant

Halve citaten kunnen hele leugens worden. Het is gemakkelijk om Calvijn met deze zinnen neer te zetten als de profeet van de zwartgalligheid. Maar er is meer. Wie doorleest, ontdekt dat er van zwartgalligheid geen sprake is. De verachting van het leven die Calvijn noodzakelijk acht, mag namelijk nooit leiden tot haat tegen dat leven. Het zou ondankbaarheid zijn jegens God. Het leven zelf is immers al een gave van Hem, omdat het de eerste stap is op weg naar de eeuwigheid. En als God tijdens dit onbestendige leven op aarde ons al de bewijzen wil geven dat Hij onze Vader is, dan zou het wel van grove ondankbaarheid getuigen, als we dit leven waardeloos zouden vinden. En als we bedenken dat dit leven ten slotte de voorbereiding is op het leven in Gods Koninkrijk, dan worden helemaal accenten gezet die alle minachting van dit leven onmogelijk maken. Er wordt een overwinning in het vooruitzicht gesteld, maar bedacht moet worden dat die alleen maar gehaald wordt als de moeilijkheden van de oorlog zijn overwonnen. En daarmee wordt de toonhoogte gezet van dat wat de overdenking van het toekomstige leven heet. En bij alle begrip dat Calvijn heeft voor de mensen die treurden bij een geboorte en juichten bij een sterfgeval, hij wijst hun houding scherp af, omdat zij ten slotte niet verder komen dan wanhoop. Voor de gelovigen is er iets anders: de belofte van het toekomstige eeuwige leven. En die zal heel hun houding op deze aarde moeten bepalen. Pas vanuit die gedachte kun je het leven op deze aarde als een ballingschap typeren en het lichaam als een kerker. Pas als je werkelijk leeft uit het besef dat we hier nog *ver van de Heer* (2 Kor 5:6) leven, worden de zinnen van Calvijn je eigen. De verachting van het aardse leven, waartoe Calvijn aanspoort, staat nooit op zich zelf. Ze is alleen mogelijk als het aardse leven met het

hemelse vergeleken wordt. Het is geen aansporing om het leven te haten. Integendeel. Het gaat om een afkeer van dit leven 'verre van alle murmurering of ongeduld'. Het betekent een heel nieuwe dimensie van ons aardse bestaan. Het zal ook de angst voor de dood moeten overwinnen. Daar schrijft Calvijn schitterende zinnen over! Het is het merkteken van de gelovige dat hierin bestaat, dat hij altijd getypeerd zal zijn door grondige blijdschap. Uiteindelijk krijgt dus deze overdenking van het toekomstige leven het sterke accent van een alles overheersende blijdschap. God zelf wekt ons er toe op: *Springt op, zegt de Here* (Luk. 21:28) *en heft uw ogen op, omdat uw verlossing nabij is*. *"Laat ons niet aarzelen de komst des Heren niet alleen met wensen, maar ook met hijgen en zuchten te verlangen als de allergelukkigste zaak. Want Hij zal komen als onze Verlosser, om ons uit deze onmetelijke poel van zonden en ellenden te trekken en ons te voeren naar dat gelukzalige leven en de erfenis van zijn heerlijkheid.*

De 'betrachting van het hemelse'

Balke schrijft dat de vertaling 'overdenking' ons helemaal op het verkeerde been zet. Want met 'meditatie' bedoelde de 'geleerde literator' Calvijn niet de stille overpeinzing van de geheimen van het leven in de afzondering van de binnenkamer, maar de oefening, de exercitie, de training. Het is een term die hij van de klasieken heeft overgenomen. Het is de houding van de schildwacht die de wacht betreft bij de waarden van het leven⁷. Waakzaamheid is geboden. Maar het is geen waakzaamheid die bepaald wordt door angst of onzekerheid. Nuchterheid is troef. Alle overspanning van psychische geëxalteerdheid moet worden vermeden. In de religieuze cultuur van vandaag lijkt het me geen overbodig advies. Ogen moeten de kleuren zien, en oren de klanken horen van wat er aan de hand is in deze wereld en wat God in het vooruitzicht stelt. Het is geheel vreemd aan de cultuur van het grote graaien, waarin wij zijn komen te leven met de mentaliteit dat alles moet kunnen en nog meer moet mogen. Het leven is een oefenschool. Heel de ethiek van Calvijn staat op deze basis. De roeping begint hier en gaat door. Het is helemaal Calvijn, zelfs in die ondoorgrondelijke Sizoozinnen komt het nog naar ons toe: het blijft doordreunen, doorzingen ook. Het is groots en tegelijk scherp, het is zwaar en het tilt je op. Het is alles tegelijk. Is dat nu niet precies wat dat oude zinnetje van dat vreemde gebed van vroeger bedoelt: de betrachting van het hemelse. De afweging van dit leven tegen dat wat komt. Het is de verheven zaak van een christen 'die weet dat hij als geëngageerde vreemdeling hier en nu leeft onder het licht van de eeuwigheid'⁸.

Ja, doe ons het hemelse betrachten.

Ds. Jan Oldenhuis is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman.

Noten:

1. *Calvijn! Eenmalige Glossy over het Nederlandse Calvinisme Heden ten dage*; Boekencentrum Uitgevers, 2009.
2. *Glossy*, pg. 67.
3. *Institutie III*, 10, 2.
4. In de genoemde *Glossy* citeert John Exalto de uitspraak van G.C. den Hertog: 'Die vertaling is voor mij zo ongeveer het meest sprekende voorbeeld van hoe je mensen de vreugde in het lezen van een denker kunt benemen'. Hij spreekt de hoop uit, dat de nieuwe vertaling van C.A. de Niet die dit jaar zal verschijnen, 'ons zal verlossen van de ondoorgrondelijke Sizoozinnen en de poort naar Calvijns denkwereld wijd openzet', pg. 69.
5. Bert de Leede, 'Meditatio Futurae vitae' in een cultuur waarin 'Tijd gaat voor eeuwigheid'; in Rinse Reeling Brouwer, Bert de Leede en Klaas Spronk (red), *Het calvinistisch ongemak, Calvijn als erflater en provocator van het Nederlandse protestantisme*; Kampen 2009, pg. 103.
6. Bert de Leede, a.w. pg. 102.
7. W. Balke, Calvijns opvatting van meditatie; in: Willem Balke, Jan C. Klok en Willem van 't Spijker, *Johannes Calvijn, zijn leven en werk*, 2^e dr. Kampen 2009, pg. 332.
8. Balke, a.w., pg. 333.

LEREN JONGEREN MET AUTISME ANDERS?

DRIE PERSONEN OVER ONDERWIJS & AUTISME. JE LEEST HET IN DE NIEUWE ELEOSCRIP!

NOG GEEN LEZER? KIK OP WWW.ELEOS.NL EN MELD JE SNEL AAN VOOR EEN GRATIS ABONNEMENT! WWW.ELEOS.NL ► ELEOSCRIP

Eleos
stichting gereformeerde geestelijke gezondheidszorg

Erfzonde zien samen met anderen

Onze zondige aard zet zich voort in de weg van de structuren van ons bestaan zoals God ons heeft geschapen. Dat stelden we de vorige keer.

P. Houtman ■

Als we zo de erfzonde traceren via de structuren waarin God ons geschapen heeft, dan smelt de geheimzinnigheid eromheen weg. We hoeven er niet meer verlegen mee te zijn en te klagen dat het zo'n moeilijk onderwerp is. We kunnen de leer concreet toepassen op de werkelijkheid waarin we leven.

Daarin staan we naast mensen om ons heen die niet in Christus geloven. We merkten de vorige keer op hoe het besef van de verbondenheid van alle mensen in de ellende, in het falen, wijd verbreid is in onze samenleving. Er is een algemene notie van de gelijkheid van alle mensen: gelijke waardigheid (dat kan haast wel als een geseculariseerde belijdenis worden beschouwd), maar ook gelijk tekort - de 'condition humaine'.

Hoogmoed

Dat besef is overigens niet zo vanzelfsprekend als het lijkt. Eigenlijk is het oer-menselijk om jezelf boven andere mensen verheven te voelen. Dat is een hardnekkige neiging die door de hele mensheidsgeschiedenis heen gaat. Stammen noemden zichzelf mensen en beschouwden andere stammen als minder dan dat. De Grieken beschouwden vreemde volken als 'barbaren'. Blanken hebben ontkend dat negers een ziel hadden. 'Ariërs' werden als betere mensen beschouwd en Joden als minderwaardig. De mens is van nature tribaal. Zelfs de Verlichting, die gelijkheid en broederschap in het vaandel schreef, is in feite vol van een dergelijk gevoel. De mensen van vroeger waren primitief, bekrompen, dompers, ouderwets, achterlijk. Wij weten beter. Zij leefden in het donker; met ons is het licht bezig door te breken. De moderne hoon tegen religie, vaak onder de trefwoorden fundamentalisme en exclusivisme, is daar een uitloper van.

Moslims

Het is moeilijk om de belijdenis van de gemeenschappelijke geneigdheid tot het kwade consequent toe te passen. Nog lang na de Duitse bezetting bleef het categoriseren in goed en fout heersen. Mensen die in de oorlog geleden hadden, wilden niet weten dat er in concentratiekampen ook gevangenen waren die hun medegevangenen onderdrukten of bestalen, of dat verzetsmensen vaak onderling ruzieden en daden van verzet meer dan eens werden ingegeven door minder nobele en zelfzuchtige motieven.

De notie van gelijkheid is ook vandaag niet onbedreigd. Als mensen bang worden, schieten ze makkelijk weer in de kramp van het wij-zij-denken. Openheid voor de islam was een tijd lang, behalve barmhartig ten opzichte van asielzoekers, ook een uiting van verlichte breeddenkendheid, in nadrukkelijke tegenstelling tot het bekrompen orthodoxe christendom; maar sinds '9-11' gaat er een nieuwe golf van afweer tegen moslims door onze samenleving, niet alleen onder PVV-sympathisanten maar

de moderne hoon tegen religie is daar een uitloper van

ook onder intellectuelen. En de kerk is daar niet immuun voor.

De christelijke belijdenis van de erfzonde biedt een stabiele basis voor een evenwichtige houding van christenen tegenover moslims. Aan de ene kant: wij zijn van nature geneigd tot afweer en haat - wij en zij. Naastenliefde is daar niet naïef blind voor. Maar aan de andere kant: voor zulke mensen is er wel de liefde van Christus: die hebben wij ontvangen.

Het menselijk tekort

Meer algemeen: onze belijdenis van de erfzonde is een solide uitgangspunt als we, in de omgang met niet-christenen, het menselijk tekort onder ogen zien. We zijn diep gezonken. Hoe is het mogelijk?! Ja, zo zijn wij. Er is maar één manier om daar bovenuit te komen. Maar die is er wel!

Samen met onze medemensen kunnen we wetenschappelijk analyseren en artistiek verbeelden hoe we als mensen in de ellende aan elkaar verbonden zijn. Die verbondenheid is er op alle niveaus, in alle structuren van ons bestaan: erfelijkheid, milieu, aansprakelijkheid... alles. Die is met de handen te tasten. Voor alle duidelijkheid: daarmee wil ik niet zeggen dat we alles wat ons op dit gebied wordt voorgeschoteld kritiekloos kunnen aanvaarden. Het is bijvoorbeeld heel gebruikelijk om het morele menselijk tekort in verband te brengen met de lagere natuur van de mens, bijvoorbeeld met zijn afkomst uit de evolutie. Daarin gaan we niet mee. Maar, we nemen deel aan de discussie over het menselijk tekort, gebruik makend van informatie en uitdrukingsmiddelen die voor mensen algemeen toegankelijk zijn: relaties tussen ouders en kinderen, de geschiedenis, manieren van beïnvloeding, kunst. Zoals we als christenen deelnemen aan het publieke debat.

waar maar een spiertje licht binnenvalt, verandert ook in de donkerste put de sfeer

Tegelijkertijd doen we niet mee met de sensationele stijl waarin die ellende vaak wordt uitgedrukt, of de wellustige sfeer, of de zwartgallige of cynische benadering. En we hoeven in recensies van romans en films niet te blijven staan bij: Ja, zo is het leven. Wij weten hoe het anders kan zijn, hoe het had kunnen zijn, hoe het zou kunnen zijn. Wij weten ook hoe het anders kan worden, en zal worden. Waar maar een spiertje licht binnenvalt, verandert ook in de donkerste put de sfeer.

Schaamte

Ook voor onszelf, ons eigen christelijk leven, is het belangrijk om de erfzonde zo te zien. Die mag geen mysterie voor ons zijn. Niet iets in de trant van: we kunnen het niet begrijpen maar je moet het maar geloven, want het staat in de Bijbel. Dat geldt wel van de wonderen van God. De Drie-eenheid belijden we als een mysterie. De opstanding van Christus eveneens. Gods genade gaat ons verstand te boven. Met de zonde is het anders. Dat doen wij. De erfzonde is van beneden. Die is iets van ons; menselijk, al te menselijk. Die zullen we, als het

goed is, herkennen. Zeker, dat zullen we alleen doen als we het onderwijs van de Bijbel aannemen, als we ons daaraan onderwerpen. Maar het moet ons dan toch in ons geweten duidelijk geworden zijn, willen we het kunnen belijden. De diepte ervan zullen we in dit leven niet helemaal peilen, net zo min als van de zonden die we doen. Ook de kennis van onze ellende blijft, net als alle 'goede werken', onvolmaakt. Maar we zien de afgrond wel voor ons.

De zonde is niet verklaarbaar. Als God vraagt: Adam, waar ben je? Waarom heb je dat gedaan? - dan hebben wij geen antwoord. We hebben geen excuus. Zo is het ook met de erfzonde. We zijn in deze artikelen bezig met een verklaring in de zin van: we werpen er licht op. In het licht van de Bijbel zien we hoe de verbanden liggen. Het is geen excuus. Niet iets in de zin van: Zo ben ik nu eenmaal. In die zin blijven wij er verlegen mee. Maar we beseffen wel heel duidelijk dat we zo zijn; we onderkennen de erfzonde in onszelf als een levensgrote werkelijkheid. Als een reden tot schaamte. Zo kunnen we de erfzonde belijden, duidelijk en concreet, en God vragen om vergeving ervoor.

Scholastiek

Zou het niet het beste zijn om het begrippenpaar erfschuld en erfsmet maar te laten voor wat het is? Ze dragen niet bij aan helderheid over wat erfzonde is. Ze wekken de suggestie van twee aspecten die aan de erfzonde kunnen worden onderscheiden. Maar elk voor zich roepen ze vragen op. Erfsmet wekt de indruk aan een

zondige aard waar we niets aan kunnen doen, erfschuld aan iets wat ons al wordt kwalijk genomen voordat het bij ons kan worden aangewezen.

Ook als duo roepen ze meer vragen op dan ze beantwoorden. Samen leveren ze geen volledig beeld op. Het is alsof tegen iemand die een ton gestolen heeft gezegd wordt: Er zitten twee kanten aan wat je gedaan hebt. In de eerste plaats ben je hebzuchtig geweest. In de tweede plaats moet je nu een ton terugbetalen. Dat zijn op zichzelf zinvolle constatering. Maar ze kunnen moeilijk op een lijn naast elkaar worden gezet om samen één realiteit te verhelderen. Ze kijken scheel. Het begrip erfsmet richt onze aandacht op onze biologische structuur; erfschuld op onze positie in een juridisch of forensisch verband. Het zijn allebei abstracties uit een realiteit die meer aspecten omvat. Als we erfzonde omschrijven zoals we gedaan hebben, hebben we het begrippenpaar niet nodig.

We vinden het niet in de belijdenis. Ook Calvin biedt geen uitgewerkte theorie van erfschuld en erfsmet. Hij vermijdt opzettelijk in te gaan op de vraag hoe de zonde van de ouders op de kinderen overkomt: 'Het is niet nodig dat

wij dit labyrint binnengaan'.¹ Er is wel gezegd dat de gereformeerde belijdenis op dit punt een manco vertoont. Maar wellicht is dat eerder een kracht. Liever dan de schijn te vermijden de erfzonde althans enigszins begrijpelijk te maken, laat de belijdenis die alleen maar in zijn volle zwaarte wegen.

Hetzelfde geldt van de begrippen realisme en foederalisme: het duo kan maar het beste terzijde gesteld worden. De redenen zijn voor een deel dezelfde. Ze lossen het probleem niet op, elk voor zich niet en samen niet. Het debat tussen beide heeft ons niet verder gebracht en er zijn geen tekenen dat het dat ooit wel zal doen. Beide benaderingen beroepen zich op Romeinen 5. Dat maakt het op zijn minst waarschijnlijk dat geen van beide door de Schrift wordt geleerd of zelfs begunstigd. Een continuering van beide begrippenparen dreigt te verzanden onder het akelige label scholastiek.

Romeinen 5

We moeten nog wel even aandacht geven aan Romeinen 5. Die passage staat centraal in het Schriftbewijs van beide benaderingen. Het realisme concentreert zich op een uitdrukking in vers 12 en neigt tot de vertaling 'in wie', en laat dit slaan op Adam: 'in wie allen gezondigd hebben'. Dat ligt niet bepaald voor de hand; daarvoor staat de bijzin te ver van Adam af. Anderen vertalen 'omdat'. Er staat echter niet 'in', maar 'op', 'bij', 'met betrekking tot'. Over de manier waarop de zonde van alle mensen verbonden is met de zonde van Adam wordt hier geen uitspraak gedaan.

Het foederalisme concentreert zich op vers 19: door de overtreding van één zijn zeer velen tot zondaren 'gesteld'. Dit staat parallel met het volgende: door één daad van gerechtigheid worden de velen tot rechtvaardigen 'gesteld'. Men gebruikt hier het woord 'toerekenen': de gerechtigheid van Christus wordt ons toegerekend - de zonde van Adam wordt ons toegerekend.

die wordt op onze rekening gezet van buitenaf, als een genadegeschenk

Inderdaad worden Adam en Christus in dit verband vergaand parallel gezet. De overeenkomst is dat in beide gevallen wat één persoon doet, consequenties heeft voor alle mensen, voor 'de velen', de mensheid. De velen zijn gezamenlijk verbonden met de ene. Daarmee is echter nog niet gezegd hoe dat verband ligt.

Zoeken naar woorden

Voor dat verband is het woord '*solidariteit*' gebruikt. Dit woord duidt echter op een verbondenheid waar bewust voor gekozen is of die althans bewust erkend wordt. Je verklaart je

solidair met iemand. En dat is juist niet de bedoeling.

Er is gesproken van corporatief denken. Paulus zou hier gedacht hebben langs de lijnen van een '*corporate personality*', dat men in collectiviteiten elders in de wereld aantreft: de mens beleeft zich minder als los individu dan wij; het individu is een deel van de gemeenschap, en in het individu is de gemeenschap op een bepaalde manier aanwezig. Wat één doet, wordt in zekere zin allen geacht te hebben doorgebracht. Ook hier wordt echter de aard van die verbondenheid niet inzichtelijk. Er is iets irrationeels in deze denkwijze, iets anti-rationeels; het verzet zich tegen nadere verklaring. Waarom horen wij bij elkaar? Wat is het dat ons aan elkaar verbindt?

Adam en Christus

Er is een groot verschil tussen de verbondenheid tussen Adam en ons en die tussen Christus en ons. Adams zonde wordt ons 'toegerekend' omdat het ook onze zonde is. Die staat op onze rekening, omdat die in ons zit. Christus' gerechtigheid wordt ons toegerekend, hoe wel wij er niets aan toe gedaan hebben. Die wordt op onze rekening gezet van buitenaf, als een genadegeschenk. Dat behoeft geen betoog. Het moet wel bedacht worden bij dit bijbelgedeelte waar Adam en Christus parallel gezet worden. De parallellie ligt in het feit van de verbinding, niet in de aard ervan.

De consequente verwijzing naar Adam, waarmee de theologie dit bijbelgedeelte volgt, herinnert ons wel aan de structuur waarin de zonde wordt doorgegeven: het is de familieband. (Vandaar dat er ook zo veel aan gelegen is of Adam en Eva wel echt het eerste mensenpaar waren.)

Evenals de andere genoemde termen voldoet ook het woord '*representatie*' niet helemaal. Er moet toch een zeker kader zijn waarin representatie tot stand komt en/of wordt erkend, zoals bijvoorbeeld functie of afvaardiging. Inderdaad wordt Adam in dit verband vaak genoemd met een functietitel: 'hoofd van het verbond'. Maar het blijft dan toch iets uiterlijks voor ons besef. En het doet tekort aan de doorwerking van de zonde in de lijn van de geslachten.

Kortom, Romeinen 5 helpt ons weinig als het erom gaat te weten te komen hoe het verband ligt tussen Adams zonde en onze zondige aard. Bijbelgedeelten worden wel eens overvraagd als men er dogmatische conclusies uit wil trekken. Herhaalde, zorgvuldige exegese zal dan niet tot het begeerde resultaat leiden. In de geschiedenis heeft de verbinding tussen bijbelteksten - vaak los van hun verband geciteerd - en dogmatische vraagstellingen vaak tot kortsluiting geleid. Ook hier moeten we daarmee rekening houden. De leer van de erfzonde rust niet op één bepaalde bijbeltekst, evenmin als vele andere leerstukken. Eerder worden we van de

erfzonde overtuigd door onszelf te confronteren met het woord van God in zijn geheel en onszelf te zien in de spiegel daarvan - onszelf in de verbanden waarin we leven.

David

Zo is het ook gegaan met de leer van de erfzonde. Het is er niet mee begonnen dat God ons beschuldigde: Jullie hebben een zondige aard! Het is er niet mee begonnen dat de Israëlitische kinderen op 'catechisatie' werd ingeprent. Nee, David was al een volwassen, rijpere man. Hij had zelf een verschrikkelijke zonde begaan, die uitgegroeid was tot een klun van zonden. Hij had zich een tijd lang groot gehouden. Totdat hij - op initiatief van God, door middel van zijn profeet - in de spiegel keek.

Hij zag zichzelf in de spiegel van het woord van God. Van Gods daden - de profeet hield ze hem voor, toegepast op zijn persoonlijk leven, in zijn speciale positie. Maar hij kende ook Gods daden in de geschiedenis. Hoe was hij daarmee omgegaan, hoe had hij daarop gereageerd? Hij kende Gods wet. Hij kende het lied van Mozes, dat profeteerde hoe Israël, als het ze voor de wind ging, als ze gezegend waren, zou afvallen van God. Hij zag zichzelf in de spiegel van Gods heiligheid, zoals die schitterde op elke bladzijde van zijn woord. Toen leerde hij met schrik zichzelf kennen. Hij zag dat er meer was dan deze ene daad, deze daden in de beperkte periode van een paar maanden. Hij zag onder de daden zijn houding, zijn neiging, de zuigkracht van de zonde in hem. Toen zei hij - zonder dat God zelf hem dat had voorgezegd - 'Ik was al schuldig toen ik werd geboren, al zondig toen mijn moeder mij ontving'.

Dat heeft een plaats gekregen in het woord van God. Wij leren nu allemaal onze erfzonde kennen aan de hand van deze tekst. Als er één kerntekst is voor de leer van de erfzonde, dan is het deze - van een (in modern jargon) 'ervaringsdeskundige', een koning die een vader is geworden in het volk van God.

Augustinus

Later, in de kerkgeschiedenis, is het opnieuw zo gegaan. Meer dan welk ander leerstuk ook heeft de kerk de leer van de erfzonde te danken aan één man, Augustinus. Hij leerde die niet kennen in de kerk. Vóór zijn tijd is er nauwelijks reflectie geweest over de zondige aard van de mens en hoe die de geslachten door gaat. De kerk predikte de verlossing van de zonden door Christus. Zij was wel in staat om Pelagius' leer te veroordelen. Maar Augustinus heeft de erfzonde leren zien door zijn eigen levensgeschiedenis. Hij wist van de christelijke leer; zijn moeder was christen. Maar hij heeft lange tijd rondgedwaald, wat zijn opvattingen betreft in verschillende filosofische en religieuze lerin-

gen, en in zijn levensstijl in een praktijk die hij later als christen als zondig verwierp. Al die tijd heeft hij de zuigkracht van de zonde ervaren, ook terwijl het evangelie trok, terwijl God al met hem bezig was. Uit het woord van God leerde hij de rechtvaardiging door Christus kennen. Zijn eigen zondige aard leerde hij kennen doordat hij er zo lang over deed en er zoveel moeite mee had om het oude leven los te laten voor het christen-zijn; om Gods woord aan te nemen en er ja op te zeggen, consequent. In die weg is hij op dit punt - naast vele andere - een leraar van de kerk geworden tot vandaag toe.

In zijn autobiografie laat hij, in het milde licht van het verlost zijn, de erfzonde zien in zijn eigen leven. Hij past toe wat hij bij baby's heeft waargenomen: als ik honger had en aan de borst wilde drinken, dan huilde ik boos en ongeduldig als ik niet onmiddellijk mijn zin kreeg. Toen al bleek mijn zondige aard, uit wat eruit voortkwam.

Profetie

Na David horen we in de profetie wel God zijn volk verwijten dat het collectief, door de geschiedenis heen, bedorven is. Zonder volledigheid te claimen, kunnen we noemen Jesaja 43: 27, Ezechiël 20 en 23. Dit wordt dan erkend in schuldbelijdenis door Daniël (hfdst. 9), Ezra (hfdst. 9, met name vs. 7) en Nehemia (hfdst. 1), evenals in de eerder genoemde psalmen. Soortgelijke profetische aanklachten horen we uit de mond van de Here Jezus in Mattheüs 21: 34vv en 23:35 en uit die van Stefanus in Handelingen 7. Ook deze bijbelgedeelten komen bij de bespreking van de leer van de erfzonde als regel niet binnen het blikveld, maar ze horen erbij.

Maakt God ons dan misschien alleen maar verwijten achteraf? Kon hij er niets aan doen dat de zonde zo voortwoekerde in de verdere geschiedenis van de mensheid? Daarover volgende keer in een laatste artikel.

Drs. Piet Houtman is predikant en docent theologie in dienst van De Verre Naasten. Dit is het derde artikel in een reeks van vier. Aantekeningen verschijnen in het predikantenblad *Pro Ministerio*.

Noot:

1. Calvijn in zijn commentaar op Psalm 51: 7. Aangehaald bij G.C. Berkouwer, *De zonde II. Wezen en verbreiding der zonde*. Kampen 1960.

Liedboek 349

‘O Vader, trek het lot U aan’

lied van de week

‘Nauwelijks meer dan een legkaart van bijbelplaatsen’. Met deze woorden typeert Ad den Besten zijn lied ‘O Vader, trek het lot U aan’: ‘... een legkaart van bijbelplaatsen, een associatiespel met bijbelse stereotypen’. Het lied is lied van de week voor zondag 18 oktober.

A. de Heer ■

O Vader, trek het lot U aan
van allen die door U bestaan.
Gij die geen stenen geeft voor brood,
wees met uw kinderen in nood;
en stil, God die rechtvaardig zijt,
de honger naar gerechtigheid.

O Vader, trek het leed U aan
van allen die met ons bestaan.
Gij hebt gezegd: geef gij hun brood,
doe ons hun broeders zijn in nood,
opdat zij weten, wie Gij zijt:
de God van hun gerechtigheid.

armen, brodelozen en verdrukten. Strofe 2 vraagt eigenlijk hetzelfde, maar dan in die zin dat wij de mens zijn die Gods hulp, de beantwoording van het gebed gestalte geven, ‘opdat zij weten, wie Gij zijt: de God van hun gerechtigheid’.

‘O Vader, trek het lot U aan’ telt twee coupletten. Lees of zing je het aandachtig door, dan valt al snel op dat beide strofen precies dezelfde rijmwoorden hebben. Bekijk je de inhoud nog verder dan zie je tussen beide coupletten nog meer overeenkomsten. Elk van de regels van het ene couplet is betrokken op de regel van het andere couplet. Zoals Ad den Besten in het *Compendium* schrijft is dit lied voor hem een ‘legkaart van bijbelplaatsen, een associatiespel met bijbelse stereotypen’. Hij noemt drie tekstverwijzingen: Matteüs 7:9-11, Matteüs 14:17 en Psalm 4:2. In het eerste geval gaat het om de woorden ‘Gij die geen stenen geeft voor brood’ (str. 1 r. 3). In het tweede geval om ‘Geef gij hun brood’ (str. 2, r. 3). De derde verwijzing is niet letterlijk terug te vinden, maar de woorden waar het om gaat, *Antwoord mij als ik roep, God die mij recht doet. Geef mij ruimte als ik belaagd word, wees genadig, hoor mijn gebed* is de basis van het lied, de voedingsbodem waaruit het kon ontstaan en tegelijk ook de kern. Dat wordt duidelijk gemaakt door de andere tekstverwijzingen. ‘Stenen voor brood’ komt uit de Bergrede, dat deel waar het gaat over ‘vraag en er zal je gegeven worden’: *Is er iemand onder jullie die zijn kind, als het om een brood vraagt, een steen zou geven?* ‘Geef gij hun brood’ komt uit de geschiedenis van de broodvermenigvuldiging: *Dit is een afgelegen plaats en het is al laat. Stuur de mensen weg, laat ze naar de dorpen gaan om eten voor zichzelf te kopen. Maar Jezus zei: ze hoeven niet weg, geven jullie hun maar te eten.* In het tweede geval gaat het vooral om vrouwen, in het eerste om vanzelfsprekendheid (zelfs zo dat ‘stenen voor brood’ een gevleugelde uitspraak van geschoktheid is geworden). Het lied is een gebed. Strofe 1 vraagt om Gods hulp voor

Den Besten

‘O Vader, trek het lot U aan’ is typerend voor de dichter Ad den Besten. Hij publiceerde het lied voor het eerst in zijn bundel *Loflied voor tegenstem* (1965). In het *Ter verantwoording* schrijft hij: *Wanneer het geestelijk lied, waarin, hoe dan ook, de mens zijn God looft en belijdt, niet bereid of in staat is de tegenstem van de twijfel, de klacht en de aanklacht, het appel en de kritiek ook, in zich op te nemen - zoals dat bij de psalmen het geval is - zou ik niet weten hoe de kerk in de toekomst nog zingen moet* (p. 7). En even verder: *Mogelijk dat nu juist daardoor de liedteksten die dit boekje bevat door heel veel kerkgangers van nu niet graag gezongen zullen worden. Degenen wie alleen de relatie tussen God en de ziel interesseert en die door de wereld en haar problemen nauwelijks worden geraakt, zijn in de kerk immers nog steeds veelvuldig.* Of deze uitspraak nu, ruim 50 jaar nadat het werd geschreven, nog steeds geldt, mag een ieder voor zich beoordelen. Wel is het duidelijk dat de schreeuw om voedsel, duurzame vrede en gerechtigheid ook nu nog volop klinkt.

Melodie

De vermelding ‘Bartholomäus Gesius 1605’ rechtsboven de melodie verwijst naar de bron voor de melodie, namelijk de bundel *Christliche Haus- und Tisch-Musica* van Bartholomäus Gesius. Deze Gesius (latinisering van Göss) werd geboren rond 1560 en overleed in 1613. Hij studeerde theologie, maar was zijn werkzame leven lang actief als cantor en componist. Ook redigeerde hij enkele

gezingenboeken, o.a. het hierboven genoemde *Christliche Haus- und Tisch-Musica* uit 1605, maar ook twee bundels met zogenaamde cantionaalzetten: *Geistliche deutsche Lieder D. Mart. Lutheri und anderer frommen Christen* (1601-7) en *Concentus ecclesiasticum quatuor vocum* (1607). In cantionaalzetten, opkomend in de late 16de eeuw, ligt de melodie niet in de tenorstem, zoals tot voor kort vanzelfsprekend was, maar in de sopraan. Cantionaalzetten waren o.a. bedoeld om de gemeentezang te stimuleren.

De melodie waarmee de liedtekst van Den Besten werd gecombineerd is die van 'Hier lieg ich armes Würmelein/und schlaf in mein'm Ruhbettelein'. Het is een hypodorische melodie, de slottoon is g1 en de melodie beweegt zich rond deze toon, met d2 als hoogste en d1 als laatste noot. Opmerkelijk genoeg begint de melodie op de a en lijkt ze af te stevenen op een bevestiging in d-klein, aan het slot van r. 2. Maar dan verschijnt er een es in plaats van een e en beweegt de melodie zich in de volgende twee regels naar g-dorisch. De slottoon wordt overigens niet bereikt, de melodie blijft aan het eind van r. 4 hangen op de a, daalt weer af naar de lage d - ditmaal zonder es maar met e en sluit pas aan het slot voor het eerst duidelijk af in g-klein. Dit tonale verloop wordt onderstreept door het ritmisch verloop: de eerste drie regels een afwisseling van twee- en driedeligheid, r. 4 en 5 een kwartenbeweging die zich nog even voortzet in de slotregel en dan met een duidelijke cadensfiguur wordt afgesloten. Hier en daar lijkt er een snuffe Geneefs psalter door de melodie zijn gemengd; dat kan kloppen want Gesius kende dat Psalter.

Gebruik

De gerechtigheid waarom het hier gaat is die, welke aan de mensen recht doet door hun het hoogst nodige niet te onthouden, - brood, maar ook dat wat méér is dan brood en de mensen evenmin ontbreken mag. Ik geloof dan ook, dat het lied op heel verschillende plaatsen functioneren kan: daar waar het gaat om de zending of om het aandeel van de gemeente in ontwikkelingshulp en ontwikkelingssamenwerking - maar vooral ook aan de avondmaalstafel (Ad den Besten in het Compendium). Toegepast op het heden: het lied kan gezongen worden, daar waar het gaat om verkondiging van het evangelie, en daar waar het gaat om de noodzaak van de Voedselbank en Kledingbank, opvang van en omgang met asielzoekers, vredesmissies, ontwikkelingshulp op de overheidsbegroting en gesprekken daarover aan de borreltafel, de klimaatop in Kopenhagen, de Micha-Campagne et cetera. En wat betreft het gebruik in de context van het avondmaal, het zingen van dit lied op dat moment bepaalt ons bij de vraag wat het delen van brood en wijn - in genade - aan de Maaltijd van de Heer betekent voor het delen in het dagelijks leven.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaties Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Prof. dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Dr. H. Veldman, rubriek 'Kerkhistorisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

Drs. B. Bos (voorzitter),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december) Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Het auteursrecht van de Schrift

Het keramiek van Aldert Visser, voor in de Broederkerk, verbeeldt een boekrol. De boekrol van het leven. De rol waarop de Openbaring geschreven staat. De kleuren doen denken aan de zee. De letters, vastgelegd als in glas, spellen het Griekse woord: Biblion, boekrol (zie *De Reformatie van vorige week*).

E.A. de Boer ■

Getuigschrift

Het beeld van copyright op de Bijbel laat zien: kopiëren (door overschrijven) en verspreiden van de rol is prima! Als het maar uiterst zorgvuldig gebeurt: met grote eerbied voor de tekst en de auteur. Een voltooide boekrol werd vaker afgesloten met een vloek. Een vervloeking als waarschuwing tegen vervalsing van de tekstgestalte en (zo) de inhoud. Dat mag ook wel waar dezelfde rol met zo'n mooie zaligspreekng begint (Opb. 1:3).

Vorige week werd aan het eind een eerste vraag opgeworpen: wie is er aan het woord? Dat is Jezus, heerlijk Heer. Hoogstpersoonlijk deelt Hij de Openbaring mee. Moeten we de kwestie van het auteurschap van de Bijbel dan ook niet bij Hém leggen?

Dezelfde Johannes beschreef in het evangelie hoe Hij eerbiedige schriftgeleerden bezig zag. 'U bestudeert de Schriften en u denkt daardoor eeuwig leven te hebben.' Hij tracht hun aandacht om te buigen naar zichzelf: 'Welnu, de Schriften getuigen over Mij' (Joh. 5:39). Al de beschreven rollen die samen 'de Schriften' vormen en die wij het Oude Testament noemen, zijn getuigschrift voor Jezus Christus. Zou de kwestie van schriftgezag en schriftkritiek dan ook niet in Hem gelegd moeten worden?

Bezwering

Volgende vraag is in het spellen van Openbaring 22:18-19: tegen wie is dit gezegd? Tegen alle kijkers van de visioenen of tegen alle schrijvers van kopieën? Het vonnis over vervalsing is hoorbaar voor allen: 'Ik betuig aan een ieder die de woorden van de profetie van deze rol hoort'. Aangesproken wordt 'eenieder die de profetie van dit boek hoort'. Dat is: hoort voorlezen in eredienst.

- Ieder met oren om te horen hoort de waarschuwing van de zeven laatste plagen (Opb. 15-16).
- Ieder hoort de bemoediging die uitgaat van de levensboom en de heilige stad (Opb. 21-22).

Hebben wij dan de neiging om aan het boek Openbaring iets toe te voegen of eruit te schrappen? Och, misschien rekenen we ons graag rijk en nemen de oproep tot heili-

ging niet ernstig. Of laten we deze profetie dicht, nestelen ons in de stad van de mens en hongeren niet naar de levensboom. De bezwering van Openbaring 22 is in ieder geval een oproep om eruit te lezen en te preken. Er naar te luisteren en uit te leven.

Onder die allen kan 'iemand' zijn die daadwerkelijk probeert de Schrift te vervalsen. In de eerste eeuwen was aantasting van het copyright betrekkelijk makkelijk. Toen nog niet veel exemplaren van de Geschriften verspreid waren. Toen de overschrijver een centrale rol had. Toen elke nieuwe rol nog tot vernietiging van de versleten oude rol leidde. Toen ketters de vorming van de canon probeerden te beïnvloeden (Marcion).

Mooi voorbeeld van zo'n bezwering is die van Irenaeus (eind 2^e eeuw) in een verloren gegaan werk *Over de achtste*: 'Nu wij aan het einde van het geschrift een bijzonder fraaie aanwijzing gevonden hebben, zullen we die natuurlijk ook in dit geschrift overnemen: 'Ik bezweer u die deze boekrol zult overschrijven/kopiëren bij onze Heer Jezus Christus en bij zijn heerlijke verschijning, waarmee Hij komt om te oordelen levenden en doden, dat je wat je overschreef vergelijkt en dat zorgvuldig corrigeert aan de hand van deze kopie waarvan je overschreef. Ook deze bezwering moet je overschrijven en een plaats geven in het afschrift'.

De boekrol *Over de achtste* ging, vermoed ik, over de achtste 'dag' van de wereld, het tijdperk van eeuwige vrede, dat onze Heer bij zijn komst meebrengen zal.

7. Schriftkritiek

Dit slot van de Openbaring, te lezen aan het eind van de canon van het Nieuwe Testament, stelt in de kerken en in Kampen een absolute grens aan (wat heet) schriftkritiek. Maakt Kampen dat in onderwijs en publicaties waar? Ik maak de volgende observaties.

1. Kamper theologen **leren zorgvuldig lezen wat geschreven staat**. Het Oude Testament in het oorspronkelijke Hebreeuws en Aramees en in de Griekse vertaling. Het Nieuwe Testament in Grieks en in de eerste overlevering door Griekse en Latijnse vaders. Apeldoorn

en Kampen steken buitengewoon veel menskracht en werktijd in de talen.

2. Al eeuwen weten theologen dat in handschriften, ook onopzettelijk, geknoeid is. Juist de verschillende handschriften van Openbaring lopen uiteen.² Daarom is er een vak dat ‘tekstkritiek’ heet: verschillen in de handschriften proberen te begrijpen en de juiste lezing vaststellen. Positief gevolg daarvan is: **nog beter doorgronden** wat er geschreven staat. En de kwetsbaarheid van de Schriften in mensenhanden beseffen.
3. Het gaat ook in Openbaring om Woord op schrift. Ik zou schriftkritiek definiëren als: gedeelten van de Schriften losmaken van de Spreker van het Woord. Zodat het geschrevene niet meer met goddelijke adem opklinkt als de menselijke stem het voorleest. Of het voorlezen zelfs stil valt. Schriftkritiek maakt het Woord stemmenloos. Terwijl het Woord juist in de gemeenten voorgelezen wil worden. **Kampen verricht dienst aan het Woord als zij eerbiedig luistert en in de leesvruchten laat delen.**

Lezen in de tijd

God heeft zijn Woord op schrift laten stellen juist om het onder de mensen te verspreiden. Dat houdt ook in: onder de volken, en dus te vertalen. Dat houdt in: van generatie tot generatie, om door te geven. Tijden, talen en culturen: ook daar is Gods Woord in het gewaad van de Schriften ingegaan.

4. Op schrift gesteld maken goddelijke woorden hun gang door de geschiedenis. Zwart op wit worden zij bewaard. Maar in verschillende landen, talen en tijden klinken uit de Schriften Gods woorden op. Zelfs al klinkt het in een andere taal anders, het is dezelfde Schrift. **Hoe het geschrevene in een concrete taal en tijd klinkt, is ook werkveld van de theologie.** Het is op dit vlak dat gauw de beschuldiging schriftkritiek klinkt. Bij de weging van het schriftwoord in de cultuur die anders is dan die van de eerste hoorders. Ik maak in Kampen ook werk van de *geschiedenis van schriftuitleg*: hoe in latere culturen dan de bijbelse tijden de geschriften van het Nieuwe Testament zijn uitgelegd.
5. God maakt als Schepper, Verlosser en Vernieuwer gebruik van de talen van de volken. Anders gezegd, goddelijke woorden - in Hebreeuws en Grieks op schrift gezet - zijn vertaalbaar. **Te vertalen én vertolken in elke taal, in elke tijd, voor elk type lezer of luisteraar.** Het nieuwe project van het Nederlands Bijbelgenootschap, ‘de Bijbel in Gewone Taal’, is belangrijk voor laaggeletterde Nederlanders.

8. Na het Nieuwe Testament

Ik kom even terug op de laatste vraag: slaat de bezwering tegen vervalsing alleen op de rol van de Openbaring óf op het hele Nieuwe Testament, aan het einde waarvan die is komen te staan? We onderzoeken hoe eenzelfde formule in later tijd voorkwam.

Buiten het Nieuwe Testament komen we woorden als uit Openbaring 22:18-19 al snel tegen. In de *Didache* of ‘Het onderwijs van de twaalf apostelen aan de volken’ lezen we: ‘Je moet de geboden van de Heer beslist niet verzaaken, maar bewaar wat je overgeleverd is, niets eraan toevoegend en niets ervan afdoend’ (4.13). Zo klinkt het in

het onderwijs aan hen die zich uit Israël of uit de volken tot Christus bekeren.

Vaker lees je het over dat wat we ontvangen hebben (vgl. Barnabas 19.11) of wat ons overgeleverd is: ‘U zult bewaren wat u overgenomen hebt, er niets bijvoegend en niets wegnemend’ (*De verordeningen van Clemens en richtlijnen van de apostelen* 14). ‘Bewaart de geboden, er niets afdoend of erbij voegend, in de naam van onze Heer. Aan wie de heerlijkheid is tot in eeuwigheid, amen’ (30).³ Wat aan deze voorbeelden opvalt is: het gaat over christelijk leven naar Gods geboden en gemeentelijk leven naar Christus en zijn apostelen. Vergelijkbaar met Deuteronomium 4:2 en 12:32. Maar gaat het ook in Openbaring niet vooral over het koninkrijk, verdrukking en volharding (1:9)?

Nieuw Testament

Veel meer over de omgang met de Schriften gaat het in andere voorbeelden. Ook aan het eind van de 2^e eeuw komt de regel verschillende malen voor (tweemaal bij zowel Irenaeus als Tertullianus). Al de gevallen ‘hebben dit gemeenschappelijk dat zij met de woorden ‘weglaten en toevoegen’ de integriteit van de Schrift aanduiden en van alles wat zich daarop baseert, en dat zij de aanvallen van de ketters afweren’.⁴ Dat zegt veel over de vorming (niet over de omvang) van de canon van het Nieuwe Testament.

Nog een voorbeeld, nu dicht op de huid van een eenheid van nieuwtestamentische rollen. Eusebius van Caesarea bericht over de strijd met het Montanisme in Phrygië, klein-Azië, in de 2^e eeuw. Hij vertelt van een leider die zijn geschrift tegen de pseudoprofete begint met te verwoorden waarom hij aarzelde om te schrijven. Dat kwam voort uit ‘angst en voorzichtigheid of ik toch niet de indruk zou wekken bij sommigen iets op te schrijven of toevoegingen te maken bij het woord van het nieuwe verbond van het evangelie. Daaraan niets toevoegen en daarvan niets afdoen is de opdracht aan wie ervoor gekozen heeft naar het evangelie zelf te leven’.⁵

Uit deze formulering blijkt: tegen het eind van de 2e eeuw is er al een bundeling geschriften die *hè tou euangeliou kainè diathèkè*, het nieuwe testament van het evangelie genoemd wordt. Daaraan heeft zich het verbod iets toe te voegen, aan of af te doen van ‘het Woord’ gehecht. Juist de juridische term *diathèke*, testament of beschikking, leidde tot die verbinding. Het verbod op vervalsing van de tekst komt juist in verdragen (*sunthèkai*) veel voor.⁶ En nu dus ook bij het benoemen van het Nieuwe ‘testament’, nl. het ‘evangelie’.

Tekstbewijs

Ik wist wel dat zinsneden uit Openbaring 22:18-19 in de Nederlandse Geloofsbelijdenis staan. Dat is een fraaie kant van de confessies: de geloofsleer wordt onderbouwd met stukjes tekst die letterlijk uit de Bijbel aangehaald worden. Ik had het gauw gevonden. Artikel 7 NGB haalt Deuteronomium 12:32 (staat tussen haakjes) zo aan: ‘Het is verboden aan het Woord van God iets toe te voegen of daarvan af te doen’. Er onder staat als tekstverwijzing ook Deut. 4:2, Spr. 30:6 en Opb. 22:18-19 genoemd.

Wat mij trof was dit: het zijn geen bewijsteksten voor de canon (want daarover gaan art. 4 en 5), maar getuigenis van de volledigheid van de heilige Schrift. Na de aanha-

ling staat: 'Daaruit blijkt duidelijk dat wat daarin geleerd wordt, volmaakt en in alle opzichten volledig is'. Dat is een mooie verwoording. Openbaring 22:18-19 is het slot van de Openbaring. Maar als oproep tot heilig leven passen die verzen ook aan het einde van de canon van het Nieuwe Testament. Openbaring lijkt wel wat op Deuteronomium. Ingebed tussen zegening en vervloeking. Het eerste bij horen en bewaren, het tweede bij toevoegen of wegnemen. De kerkvaders hadden wel gelijk toen een ketter, Marcion, in de Schriften ging snijden. De God van het Oude Testament is dezelfde als de Vader van Jezus Christus. Het auteursrecht op de Schrift ligt in eerste en laatste instantie bij Hem. Omdat ook de rollen van het Nieuwe Testament van Hem getuigen.

Samenvatting

Het copyright van het Woord ligt bij God. Hij laat het verspreiden door knechten en kinderen.

Het auteursrecht van de Schrift berust bij Christus. Van Hem getuigen de Schriften van het Oude verbond en de boeken van het Nieuwe testament, nl. het evangelie.

- Verspreiden van de Bijbel en de blijde boodschap kost niets.
- Dit copyright leidt tot de navolging van Christus.
- De Geest doet het Woord klinken, altijd en overal, dankzij de bewaring ervan op schrift.

Dr. Erik de Boer is universitair docent klassieke talen aan de TU te Kampen en hoogleraar Geschiedenis van de Reformatie aan de VU te Amsterdam.

Noten:

1. Bewaard bij Eusebius, *Historia ecclesiastica* V 20.
2. Vgl. H.R. van de Kamp, *Openbaring. Profetie vanaf Patmos* [CNT3] (Kampen, 2000), 39-40; Zane C. Hodges - Arthur L. Farstad, *The Greek Text according to the Majority Text* (Nashville, Camden, New York, 1982), p. XXXII-XLVI).
3. *The Apostolic Church Order. The Greek Text with Introduction, Translation and Annotation*, ed. Alistair Stewart-Sykes [Early Christian Studies 10] (Strathfield, 2006), 97, 104.
4. W.C. van Unnik, 'De la règle Μητε πρωτοσωθηναι μητε ἀφελειν dans l'histoire du canon', in: *Vigilae christianae* 3 (1949), 1-36.
5. Eusebius, *HE* V 16.
6. Van Unnik, 32. Vgl. hier Tertullianus' kritiek op de 'scripturarum et expositionum adulteratio', de vervalsing van de Schriften en van de uitleg door Marcion en Valentinus met de retorische vraag: 'Quid de proprio intulimus ut aliquid contrarium ei et in scripturis deprehensum detractio vel adiectione vel transmutatione remediarum?' (in *De praescriptione haereticorum* 38.4; vgl. 17.1).

Gezocht: Predikant

Wat zoeken wij

- Een predikant met een warme uitstraling en een luisterend oor vanuit een persoonlijk geloof
- U vervult een voortrekkersrol en weet onze kerkelijke gemeente te inspireren

Het profiel

- Belijdend lid GKV
- Leraar
- Bruggenbouwer
- Weet om te gaan met diversiteit
- Kan enthousiasmeren
- Leider voor gemeente en kerkenraad
- Zorgt voor nieuw elan op historische grond

Wie zijn wij

- Jonge, dynamische gemeente in IJsselmuiden
- Wij bieden plaats aan alle binnen de GKV voorkomende gangbare meningen
- Een gemeente die God wil dienen. Wij maken gebruik van beproefde oudtijds tradities maar ook van eigentijdse vormen
- Salariëring via SKB norm

Interesse?

Spreekt deze uitdaging u aan? Wilt u meer weten? Dan kunt u het predikants- en gemeenteprofiel bekijken op www.ijsselmuiden.gkv.nl. Tevens vindt u hier ook de procedure.

Hebt u nog vragen, neem dan contact op met de voorzitter van de beroepingscommissie, Frederik Kapitein 038-3323162 of met het secretariaat, Astrid den Broeder 038-8520277.

Mailen kan naar: beroep@ijsselmuiden.gkv.nl. Uw schriftelijke sollicitatie kunt u tot 17 oktober 2009 richten aan het secretariaat.

Reacties worden vertrouwelijk behandeld. Secretariaat beroepingscommissie IJsselmuiden

De Bogaard 2

8271 JE IJsselmuiden